

Čtyřicet let Československé (České) pedagogické společnosti a její pobočky v Ostravě

Vladimír Krejčí

Spojili-li se historiografická věda s pamětí, je pravděpodobnější, že výroky o vývoji budou obsahovat reflexi jevů, které se skutečně děly, a nikoliv jevů, které byly jednostranně vysvětlovány.

Referuji o tom, co se mi podařilo zjistit z neúplných pramenů, neboť archív ČSPdS a ČPdS jsem nenašel, i když jsem po něm pátral. Považuji svůj příspěvek spíše za podnět ke zpracování historie jedné z významných odborných pedagogických institucí k dalším výročím, například k padesátému výročí v roce 2014. Práce v posledních patnácti letech byla podstatně oslabena. Dějiny pedagogiky nejsou v řadě učitelských oborů vůbec zastoupeny. Nevznikají ani nové diplomové práce z dějin učitelstva. Pedagogické fakulty ustupují od pedagogicko-didaktických požadavků v učitelských oborech. Rozhodování v této oblasti je často v rukou odborně nekompetentních osob s negativními důsledky.

Profesor Cach upozornil již v roce 1967, že Československá (Česká) pedagogická společnost má svoji historii. Skutečně již před první světovou válkou, v roce 1914, byla v Brně svolána ustavující schůze, na níž František Pražák hovořil o úkolech soustředit vědecky pracující pedagogy a učitele. Po vzniku Československa tyto snahy zesílily ve dvacátých a třicátých letech a vznikly školy vysokých studií pedagogických a další svépomocné formy vzdělávání učitelů, poskytující vědeckou přípravu pedagogickou, psychologickou a další, spojenou s výzkumem výchovy a vzdělávání v konkrétních společenských podmínkách.

Za okupace našich zemí a v době válečné se všechny snahy soustředily do soukromí skupin a přátel a ti, kteří věřili v porážku zla, připravovali obnovu demokratických procesů i v oblasti výchovy a vzdělanosti všech vrstev národa. V poválečné diferenciaci moci však vznikaly vážné rozpory, které způsobily přesuny politických vlivů ve prospěch monopolní vlády KSČ. Přesto se podařilo prosadit zákonné ustanovení vysokoškolského vzdělání učitelstva v říjnu 1945 a již v následujícím roce vznikly pedagogické fakulty na univerzitách. Bylo jim však vyměřeno příliš málo času. Již v roce 1953 došlo k destrukci celého vzdělávacího systému u nás. Vznikající pedagogické fakulty, které měly za úkol vědecky zkoumat oblast výchovy a vzdělávání byly zrušeny. Ještě jsou mezi námi první doktoři pedagogiky (PaedDr.) My, o dva

a více let mladší, jsme již takové možnosti neměli. Pedagogické fakulty byly obnoveny v jiné struktuře až od školního roku 1964/65. Vědecká příprava byla soustředěná do interní či externí aspirantury a končila po zkouškách a obhajobě vědecké práce titulem kandidáta věd (CSc.). Doktoráty byly obnoveny teprve po vydání zákona o vysokých školách v roce 1966. Vědecká práce byla podmínkou učitelské práce na vysokých školách. Kromě vysokých škol vznikaly další instituce vědeckého a výzkumného charakteru. Byly zřizovány v rámci působnosti ministerstva školství nebo i v samotných krajských či okresních správních městech.

Pro vzájemnou spolupráci vysokých škol s těmito institucemi bylo třeba užší spojení a komunikace na bázi vědecké odbornosti. Československá pedagogická společnost byla vyjádřením této potřeby.¹ Vědeckou garanci a také určité dotace pro její činnost poskytovala Československá akademie věd.

Činnost zahájily pobočky v Praze (prof. PhDr. K. Galla, DrSc.), v Ostravě (prof. PhDr. Vl. Uher), v Olomouci (doc. J. Just), v Brně (doc. Vl. Jůva), v Plzni (doc. PhDr. Kasl), v Ústí nad Labem (doc. J. Nevěd) a v Hradci Králové (doc. K. Angelis).

Mladá generace našich kolegyň a kolegů se nás bude ptát, co nám členství v ČsPdS přineslo, jaký význam mělo pro nás samotné i pro rozvoj samotného vědeckého oboru – pedagogiky (pedagogické vědy).

Musíme být připraveni, dokud žijeme, jim odpovědět, co dobrého se nám povedlo a také co a proč ne. A jsme u objektivní analýzy, u historicko-srovnávací metody bádání, u hledání tradic tvořivosti a základů vědecké pedagogiky a jejích metodologických požadavků. Také je nutné vědět, co přinesla česká humanistická a demokratická tradice a její reprezentanti Evropě a světu. Jak se může uplatnit v současném globálním řešení společenských problémů? Je-li výchova a vzdělání nejvýznamnější kultivační a mravní prostředek, jak to chápal již J. Á. Komenský, proč je stále tak málo účinná? Proč dosud nemáme projekt nápravy světa, boje proti zlu, ať se projevuje kdekoliv?

Jedná se tedy o čtyřicet let. Z hlediska života jedince je to málo nebo hodně času? Kolik jsme ho využili a kolik ztratili? Pokusím se odpovědět.

Je to času hodně pro změny v životě jedince, málo pro historické změny pro lepší život generací. Náš vývoj zahrnuje kontinuitu hodnot pro lidské štěstí, ale také diskontinuitu naší orientace na základní humanitní hodnoty. Jaké to bylo v našich prožitých čtyřiceti letech?

Počáteční období 1964–1970 byla pro nás činnost ČsPdS podnětná. Umožňovala nám konfrontovat výsledky naší práce s ostatními, zkušeněj-

¹Podrobněji viz Kotásek, J. Snahy o vytvoření vědecké komunity v české a slovenské pedagogice v letech 1964–1970. In Prokop, J., Rybíčková, M. (ed.) Proměny pedagogiky. Brno: Konvoj, 2005, s. 12–30. (Pozn. red.)

šími členy. Umožňovala nám solidaritu a vzájemnou pomoc, posilovala nás při potížích subjektivních a vzbuzovala odolnost proti nepříznivým vnějším okolnostem a zatížení. Získávali jsme sebedůvěru jak v práci výzkumné, tak didaktické. Většina z nás, kteří jsme začínali svou kvalifikační dráhu vysokoškolských učitelů, dokončila alespoň první stupeň (kandidaturu nebo doktorát). V rámci společnosti jsme získávali konzultanty, školitele i oponenty. Profesionálně jsme se zdokonalovali v práci se studenty i v kontaktech s našimi absolventy v praxi škol. Naučili jsme se publikovat, referovat o výsledcích na konferencích a seminářích a navazovat kontakty i se zahraničními kolegy a kolegyněmi. Konkrétní výsledky činnosti jsou obsaženy v prvních deseti číslech *Rozhledů*. Na Moravě a ve Slezsku jsme se podíleli na koordinaci našich poboček v Ostravě, Olomouci a Brně, kde ke konci tohoto období vznikl druhý interní časopis *Pedagogická orientace*. Do spolupráce jsme zapojili i učitelské odbory, které nám poskytovaly organizační zázemí pro práci na dějinách učitelstva, centrálně řízených komisí při ústředním výboru odborového svazu ve školství a vědě. V naší ostravské pobočce jsme vydávali *Zpravodaj dějin učitelstva Severomoravského kraje*. Vytvořili jsme archív, který je dnes deponován v Muzeu J. Á. Komenského v Přerově, jako pracoviště pro dějiny moravského školství a učitelstva. Byly publikovány stovky studií a článků, které jsou uloženy v bibliografických informacích i osobních bibliografiích jednotlivých členů.

Bylo to období rozvoje, který byl přerušen v letech 1970–1981 vnějším zásahem mezinárodně politickým i vnitropolitickým. V tomto druhém období dochází v rámci tzv. normalizace ke zpochybnění dosavadního vývoje. Byla provedena kategorizace pracovníků podle stranických požadavků na úrovni krajů. Byly dány pokyny, kolik pracovníků musí odejít v nejkratší době, kolik jich musí provést sebekritiku a odejít později. V ostravské pobočce se tento zásah týkal čtyř členů, kteří byli existenčně postiženi, a dalším byl pozastaven kvalifikační růst. Pobočka v Ostravě odmítla postihy členské, protože se tito členové neprohřešili proti činnosti odborné ani organizační. Mnozí se však pro změněné pracovní podmínky činnosti nemohli zúčastňovat a přestali být kmenovými členy podle stanov. Práce pobočky byla oslabena, neboť nově příchozí se museli zaměřit na zvládnutí úkolů vysokoškolského učitele.

Nově ustanovená ČsPdS při ČSAV vstoupila do našeho života.² Teprve v roce 1981 jsme se mohli svou vědeckou prací kvalifikovat k působení na vysoké škole vzdělávající učitele. Stranické organizace na fakultách nad námi bděly. V osmdesátých letech se uvolnil normalizační tlak a někteří z nás si již mohli zvýšit kvalifikační statut.

²Podrobněji viz uvedený příspěvek prof. Kotáška. (Pozn. red.)

Čím bylo charakteristické toto období? Velkou diferenciací mezi straníky a bezpartijními. Dále velkou devalvací akademických titulů, např. titul PaedDr., a jmenovacích řízení docentů. Rozhodovalo doporučení KV KSČ. Určitá profesní demoralizace byla prokazatelná, ale slušní lidé zůstali slušní i když neslevili ze své náročnosti k nepoctivcům v myšlení i skutcích.

Období od roku 1990 do roku 2005 bylo období velkých nadějí, úsilí, ale často času promarněného rozpačitou školskou politikou prvních vlád, zaměřených většinou na ekonomické problémy postkomunistického Československa.

První celostátní konference ČPdS a SPdS po 17. listopadu 1989 se konala v Brně 25. a 26. března 1991. Byla zaměřena na přípravu celosvětového kongresu v Praze v roce 1992 ke 400. výročí narození Jana Ámose Komenského. Proto měla název: J. Á. Komenský a přítomnost.

Dokumentace této konference je obsažena ve třech číslech Pedagogické orientace 1991, č. 1–3. Tento časopis byl obnoven po 24 letech. Jak jsme se již zmínili, první číslo vyšlo v květnu 1967 z iniciativy moravských členů společnosti. Program onoho nezávislého občasníku reformních pedagogů vyjadřuje slovo orientace v názvu, magnetická střelka i předmluva k prvnímu číslu. Připomeňme si: „Je lépe mýlit se na cestě vpřed než zůstatvat pozadu za pravdou.“ (Ernst Fischer) Konference se konala pod záštitou rektora MU prof. PhDr. M. Jelínka, CSc.. Redaktorkou textů byla prof. PhDr. Stanislava Kučerová, CSc., první děkanka PdF MU v Brně v polistopadovém období, recenzenty prof. PhDr. Bohumír Blížkovský, CSc., a prof. PhDr. Josef Maňák, CSc., oba významní představitelé moravské obce pedagogické. Prof. Blížkovský byl polistopadový předseda ČPdS a prof. Maňák vedoucí katedry pedagogiky PdF MU.

Co by paměť mohla opomenout: V čele naší ČPdS stál hlavní výbor v tomto složení: Předseda – prof. PhDr. Bohumír Blížkovský, CSc., 1. místopředseda – prof. PhDr. Jiří Kotásek, CSc., místopředseda a předseda pobočky v Ostravě – doc. PhDr. Vladimír Krejčí, CSc., místopředseda a hospodář – prof. PhDr. Josef Maňák, CSc., vědecká tajemnice a předsedkyně pražské pobočky – doc. PhDr. Zdena Jesenská, CSc., revizoři – PhDr. Jan Beran, PhDr. Vladimír Linc, další předsedové poboček: doc. PhDr. Blahoslav Kraus, CSc. (Hradec Králové), prof. PhDr. Stanislava Kučerová, CSc. (Brno), doc. PhDr. Libor Pecha, CSc. (Olomouc), doc. PhDr. Ludmila Prokešová, CSc. (České Budějovice), PhDr. Ludmila Stuchlíková – (Plzeň), doc. PhDr. Jiří Vomáčka, CSc. (Ustí nad Labem). Členové hlavního výboru – prof. PhDr. Dagmar Čapková, DrSc., předsedkyně Unie Comenius, PhDr. František Hýbl, ředitel Muzea J. Á. Komenského v Přerově, doc. PhDr. Hana Lukášová-Kantorková, CSc., Ostrava, prof. PhDr. František Malý, DrSc., Praha, prof. PhDr. Jiří Mareš, CSc., Hradec Králové, doc. PhDr. Eva Opra-

vilová, CSc. Praha. Hosté ze SPdS: prof. PhDr. Ing. J. Pastier, CSc., a prof. PhDr. J. Konopka, CSc. Gestoři odborných sekcí: obecná pedagogika, axiologie a filozofie výchovy – prof. PhDr. S. Kučerová, CSc., MU Brno, dějiny pedagogiky – PhDr. Z. Černohorský, CSc., PÚ J. Á. K. ČSAV, srovnávací pedagogika – prof. PhDr. V. Pařízek, DrSc., UK Praha, pedagogická psychologie – prof. PhDr. Z. Helus, DrSc., UK Praha, školní pedagogika a reformní pedagogika – prof. PaedDr. J. Kotásek, CSc. děkan PdF UK Praha, didaktika obecná a oborové didaktiky – prof. PhDr. F. Malíř, DrSc., Praha, sociální pedagogika, výchova k hodnotám a pedagogika volného času – doc. PhDr. Z. Jesenská, CSc., PdF UK Praha, pedeutologie a teorie školské správy – prof. PhDr. B. Blížkovský, CSc., PdF MU Brno, speciální pedagogika – PhDr. V. Pinc, Praha.

Velká účast členů ČPdS i SPdS na celospolečenském dění v tomto byla příznačná a lze ji zhodnotit jako nejvýraznější v celém čtyřicetiletí naší pedagogické společnosti a je jisté ve vědomí každého z nás, kdo jsme se podíleli na rozvoji pedagogického myšlení předcházejících etap a dožili jsme se současnosti.

V ostravské pobočce se po listopadu 1989 rozvinula práce na reformních úkolech z hlediska utváření nových společenských podmínek. V čele ostravské pobočky v tomto období stáli: doc. PhDr. V. Krejčí, CSc., doc. PhDr. M. Kurelová, CSc., PaedDr. Petr Franiok, Ph.D., PhDr. Josef Malach, CSc. V současné době je předsedkyní ostravské pobočky Mgr. Miriam Prokešová, Ph. D., členka katedry pedagogiky PdF OU. Kontinuita činnosti pobočky dává dobré předpoklady pro rozvoj pedagogické i vědecké činnosti učitelů pedagogiky v prosazení změn ve vztahu k pedagogice jako vědě nejen na PdF OU v Ostravě.

Bylo navázáno na některé výsledky výzkumu z 80. let v oblasti řízení výchovy a vzdělávání, jejich optimalizace, modernizace a profesní přípravy učitelů základních i středních škol. Ve spolupráci s pobočkami v Brně a Olomouci jsme se podíleli na profesiografických výzkumech, které vyústily v publikaci „Středoevropský učitel na prahu učící se společnosti 21. století“ (Blížkovský, B., Kučerová, S., Kurelová, M., a kol., Brno: Konvoj, 2000). V posledním období také ve sborníku Pedagogické vědy: „Nové možnosti vzdělávání učitelů, vychovatelů a žáků pro učící se společnost 21. století“ (Red. H. Kantorková, Ostrava: OU PdF, 2000). V současnosti jsou vydávány další publikace, které budou zdrojem vědecké práce nastupující generace mladých kolegů a kolegyň.

Česká pedagogická společnost má dnes dvojí dědictví: hledání zdravých kořenů reformní české demokratické tradice ve výchově, vzdělání i v pedagogické vědě a předcházení diskontinuitní desorientaci v projektování budoucnosti našich škol.

Prameny

Rozhledy ČsPdS, Pedagogická orientace Pedagogika, Pedagogická revue,
Publikace a bibliografie, rešerše pedagogických publikací, učebnic a spisů univerzit a fa-
kult vzdělávajících učitele.

Knihovní fondy pedagogických fakult.

Archív Vladimíra Krejčího, Ostrava.

Redakčně upraveno a zkráceno

KREJČÍ, V. Čtyřicet let Československé (České) pedagogické společnosti a její pobočky v Ostravě. *Pedagogická orientace* 2005, č. 4, s. 62–67. ISSN 1211-4669.

Autor: Doc. PhDr. Vladimír Krejčí, CSc., dlouholetý člen ČPdS a bývalý předseda pobočky Ostrava